

Gorka- emlékmúzeum

Az idén április végén nyitották meg Verőcén, Gorka Géza Kossuth-díjas keramikumművész egykori lakóházában a Gorka-emlékmúzeumot. A múzeumban bemutatják a mester legjellegzetesebb munkáit, valamint a népi fazekasok alkotásait is.

A hazai és külföldi turisták szívesen keresik fel a gazdag bemutatót. Képünkön: részlet az emlékmúzeumból.



A tudomány társadalmi funkciója

Nemrégiben Szluka Emil, a kiváló szakíró cikksorozatot jelentetett meg a Délmagyarországon. „A tudomány a szocializmusban” címmel. Különösen megragadott a tudomány és a társadalmi fejlődés összefüggésének elemzése, melyhez a sorozat indításhoz szerencsés néhány gondolatot hozzáfűzni.

A tudományban és a technikában nem egyszer végbement már forradalom; forradalom a természettudományban, amely a XVI. században Kopernikusz felfedezésével kezdődött; forradalom a kémiában a XVIII. század végén, amelyet Lavoisier oxigénelmélete alakított ki; és a legújabb forradalom a természettudományban a század fordulóján, amelynek eredményeként a fizika behatolt az atom belsőjébe.

A XVIII. században technikai forradalom ment végbe az iparban, és jelentős változásokat eredményezett. Ezekre a jelenségekre azonban az jellemző, hogy a tudományban és a technikában lezajló fordulatok még nem olvadtak össze egységes egészzé, hanem csupán időben estek össze és ösztönözték egymást. E jelenség szemléltetésére jó szolgálatot tesz a következő példa. A fizika fejlődését a XIX. században, s annak is inkább az első felében, a kor műszaki-energetikai igényei idézték elő, azoknak a módszereknek a keresésével, amelyekkel a gőzgépek hatásfokát lehetett emelni. Ennek a szükségletkielégítésnek eredményeként aztán a fizika is jól járt, mert egy sor törvényt alkotott meg (pl. az energiamegmaradás és -átalakulás törvénye).

A természettudományban és a technikában napjainkban lezajló forradalomnak lényeges tulajdonsága, hogy a két terület teljesen összeolvadt, és csupán két különböző oldala ugyanannak az egységes folyamatnak, korunk műszaki-tudományos forradalmának.

Az eddigiekből is látszik, hogy a múltban a technika már meglevő, teljesen meghatározott feladatai és szükségletei vonták maguk után az olyan elméleti célkitűzéseket, amelyek új természettörvények felfedezésével, vagy új természettudományos elméletek megalkotásával voltak kapcsolatosak. Napjainkban ez éppen fordítva van. Új természettörvények felfedezése, vagy új tudományos elméletek megalkotása szükséges előfeltétele annak, hogy a technika elvileg új ágának megjelenése lehetővé váljék. Ez az állítás olyan benyomást kelthet, mintha ma a műszaki-tudományos fejlődésben a meghatározó szerep a technika, a termelés és általában a gyakorlat kezében átnem volna a tudomány, az önmagáért való elmélet kezébe.

Ez csak látszat, ez nincs így. A műszaki-tudományos fejlődés meghatározója végső soron ma is a technika, a termelés szükségletei maradnak. A gyakorlatnak az elméletre gyakorolt hatása, különösen formáját tekintve alaposan megváltozott.

Manapság a termelési gyakorlat gyakran perspektivikus, stratégiai jellegű feladatokat állít a tudomány elé. Ennek alátámasztását a következő példa is igazolhatja: a társadalmi fejlődés során szükségessé válik nagyteljesítményű energiaforrások felfedezése. A gyakorlat ugyanakkor nem sugalmazza azt, hogy hol és hogyan lehet e forrásokat felfedezni, a megoldást a tudományra hagyja. Ha tisztán elméleti, a mindennapi gyakorlatlól távolos kutatások eredményeként olyan felfedezésekre bízunk, amelyeket majd perspektivikusan új, nagyobb hatásfokú energiaforrásként lehet felhasználni, akkor a gyakorlat szükségletei arra ösztönzik a kutatókat, hogy összpontosítsák figyelmüket éppen az adott kérdés elméleti és kísérleti megoldására. Így történt ez pl. a rádium és a radioaktivitás felfedezésekor.

A különbségeket, amelyek a tudomány és a technika múltbeli és mai kölcsönhatása között fennállnak, számos körülmény magyarázza. Közülük az, hogy a természeti objektumok, amelyeket

a technikában, a termelésben felhasználnak ma, összehasonlíthatatlanul bonyolultabbak, mint azok, amelyekkel az emberek a XIX. században dolgoztak.

A múltban a tudomány elméleti ágai teljesen a gyakorlatot követték, általánosították és összegezték a termelőtechnikai tevékenység folyamataiban felhalmozott tapasztalati anyagot. A tudomány és a technika kapcsolatában ma ilyen viszony nincs, és nem is lehet, hiszen napjainkban a legbonyolultabb természeti folyamatokat és tárgyakat használják fel, amelyek olyanok, amilyenekkel az ember eddigi mindennapi életében nem találkozott.

A mai technikai feladatok megoldásához elengedhetetlen feltétel nemcsak maguknak a természetes folyamatoknak elözetes tudományos kutatása és törvényeinek feltárása, hanem a törvények összes lehetséges működési feltételeinek előzetes tudományos kutatása is. Ez is bizonyítja, hogy napjainkban magának a gyakorlatnak a szükségletei követelik meg, hogy a tudomány megelőzze a technikát, a termelést a fejlődésben. A tudomány társadalmi funkciója, a gyakorlat, az ipar szolgálatát, mint sajátos elméleti fegyvert, mint közvetlen termelőerőt, csak ebben az esetben tudja hűen teljesíteni.

Bátyai Jenő

BERCELI A. KÁROLY

Hullámsír

22.

Jóval idősebb volt valamennyiüknél a szintén ott üldögélő Joó Ferenc festő, aki lassan az ötvenedik éve felé tartott már, de még ennél is korosabbnak látszott, mert megviselt, kiábrándult s megfáradt férfiként már csak a borban talált vigasztalást. Néha fellázadt ugyan saját tehetetlensége és akaratgyöngösége ellen, s ilyenkor a nála jóval fiatalabbak társaságát kereste, de ez sem vezetett tartós eredményre, a lelkes, nagy tervekkel szövő ifjakból sem tudott sem reményt, sem életerőt meríteni saját hajótöröttjének megmentésére. Pedig nagy ígéretként kezdte művészi pályáját, s már a piarista atyák liceumában kivált rajzi készségével annyira, hogy a híres szegedi festő, Vastagh János is felfigyelt rá s egy időre magához vette tanítványaként. Vastagh vezette be a festés titkaiba, s miután a tanulóknak ifjú kivételes tehetségéről mindenki meggyőződött, maga a gazdag Zsótér küldte ki őt Münchenbe, hogy ott Piloty mester ellenőrzése mellett képezze tovább magát s fejlessze művészetét. S a fiatal Joó nem is okozott csalódást senkinek, sok nagyszabású történelmi kompozíciót, sőt a felsővárosi templom számára oltárképet is festett; a végén mégis az arcképfestésnél kötött ki, nemcsak azért, mert ehhez volt leginkább érzéke, hanem mert ez jövedelmezett számára a legjobban. Az összes kaszinótagok véle festették le feleségeiket és saját magukat, a városatyák is az ő ecsetje révén igyekeztek maradandóvá tenni személyüket, e móhó versengés során elárasztották a festőt megrendelésekkel. Az meg

mindent vállalt, mert szerette szórni a pénzt, boldog volt, hogy gondok nélkül, nagylábon élhet, s a lázas munka közben nem vette észre, hogy művészete egyre üresebbé válik, műgondját a nagy sietségben sablonos rögtönzés, hevenyészés váltja föl, s hogy már nem alkot, hanem gyárt, s képei elhamarkodott silányságára már a hozzá nem értők is felszisszennek, s csak divatos hírneve tartja őt magát is felszínén. Annyit keresett, hogy Sándor utcán otthonán kívül Szatymazon is vett egy szőlőt magának, jól megépített borpincével és házikóval, sőt külön műtermet is tartott a felsővárosi Kis utcában, ahová előkelő modelljein kívül (akik közt nem egy rajongó s minden áldozatot meghozó szép dáma is akadt) sűrűn ellátogattak tereferére vagy borozásra a város urai, így a mecénás Zsótér, Dáni, a főispán, Osztrovsky, a város dédelgetett nemzeti hőse, Felmayer, a híres és dúsagdag képfestőmester, s a sok közéleti barát közt egy Kovács István nevű építész, aki kőművesként kezdte működését s a város egyik leghangulatosabb házát építette meg, a gótikus-romantikus Fekete-házat a Mészáros utcában. Az ő műve volt az Oroszlán utcai Ivánkovics-féle ház is, melyet magyaros stílusúra tervezett s e jellegű a homlokzaton felsorakoztatott Hunyadi, Zrínyi és Rákóczi mellszobroival igyekezett mégjobban kidomborítani.

Joó akkor roppant össze, mikor felesége, a szépséges Németh Etelka 63-ban hirtelen meghalt, s őt árvaival magára maradt. Újra nem akart megőszülni, de a gyerekeveléshez sem volt sok kedve, így — bár sokan segítettek rajta s gyerekeit elhelyezték különböző nevelőintézetekben — lassan az ivásra adta magát, s már több időt töltött el Szatymazon a boroshordói közt, mint a műteremben. Fokozta belső összeomlását, hogy lányai felcseperedvén akarata ellenére mentek férjhez, Etelka egy szerbiai szerbhez, Róza, aki elment nővérét meglátogatni, szintén egy ottani szerbnek esküdt örök hűséget, a legszebb s a legkisebb,

Küzdelem az ellenforradalom ellen

Bárany Ferenc tanulmánya az 1919—24 közti Csongrád megyéről

Kritikus időszakot, a Tanácsköztársaság leverését követő fél évtized történelmét vizsgálja a megyei pártbizottság legfrissebb kiadványa. A sorozatban, Csongrád megye munkásmozgalmi múltjának feltárásában, eddig Farkas József és Tamási Mihály dolgozatai elemezték a századforduló környéki agrárszocialista mozgalmakat, illetve a dolgozó osztályok harcait az 1929—35 közötti időszakban — most Bárany Ferenc tanulmánya a köztes történelmi éveket idézi 1919 augusztusától 1924-ig: ebben az intervallumban dolgozza föl a Csongrád megyei munkások és szegényparasztszok küzdelmeit az ellenforradalom és kezdődő konszolidáció politikai, ideológiai, gazdasági kényszerével szemben.

1.

A tanulmány a mai Csongrád megye területének történelméről mutatja föl az ország történelmének folyamataiban, s a szerző dolgát nehezítette (maga is utal rá), hogy a mai közigazgatási egység a 20-as években még nem alakult ki. Komoly forráskutatás, dokumentumfeltárás és elemzés nyomán rajzol szemléletes képet egy olyan terület politikai-ideológiai-gazdasági állapotáról, mely jelentős szerepet töltött be az ellenforradalom kibontakozásában, ugyanakkor egy olyan terület munkásmozgalmáról, mely sok progresszív vonást őrzött meg előtörténetéből.

A Tanácsköztársaság leverése után a megszálló csapatok fontos szerepet játszottak a haladó erők megosztásában, segítettek az ellenforradalom szerveződésén — bár kezdetben a francia csapatok a nemzetközi burzsoázia taktikájának megfelelően fekézték a fehérterroret. Fő funkciójuk a nagybirtokos és burzsoázia osztláralom helyreállítása volt. A szegedi ellenforradalmi központ szerveződésével párhuzamosan gyorsan aktivizálódtak a szegedi és környékbeli ellenforradalmárok, a helvi vezető politikuskok és jobboldali körök előszeretettel emlegették az úrvnevett „szegedi gondolat” különleges érdemeit. P. Ábrahám Dezső kormánya példá-

ul 10 millió korona kölcsönt kapott Szegedről, s a szegedi liberálisok és jobboldali szociáldemokraták olyan politikai csoportosulással, „szociális békeműhellyel” siettek a kormánykörök segítségére, mely a kizsákmányolók és kizsákmányoltak összebékítésének látszatával szorgalmazhatta volna a konszolidációt. A pártok, csoportosulások közül többségbe kerültek a nacionalista, diktatórikus, antiszemita jellegű társulások, s szoros kapcsolatot tartottak Horthyval, akit kormányzóvá választása után már két héttel nagy lelkesen fogadtak Szegeden. A rendszer kiépítésében aktív feladatot vállaltak a szegedi és megyei földbirtokosok, tőkések, gazdag parasztok és a katonatiszti, hivatalnoki értelmiség: Szegedet az új rezsim szimbólumaként emlegették. Ez az odaadás persze hiányzott a proletariátusból és a szegényparasztságból, mely gyakran kudarcba fullasztotta a „nemzeti hadsereg” toborzó körútjait is. Az ellenforradalom bosszúhadjárata nem nagyon kímélte megénkben sem a Tanácsköztársaság funkcionáriusait, katonáit: az ítéleteket a hírhedt Markovich Iván királyi táblabíró vezette tanács hozta a szegedi törvényszéken.

2.

A súlyos gazdasági, társadalmi problémákkal terhes megye gazdasági élete az országos szinthez képest közepes fejlettségi fokot mutatott. Sajátos vonzása a könnyűipar vezető szerepe volt, az egész ipar kisüzemi jellegű, a mezőgazdaságban a nagybirtok valamint a kis- és középparaszti gazdaság dominált, bár jellegzetesek voltak a város környékén intenzívebb gazdálkodást folytató paprika-, hagyma-, gyümölcs- és zöldségtermelő kisgazdaság is.

Az osztályszerkezetben feltűnő helyet foglaltak el a föld nélküli agrárproletárok és a környékre oly jellemző kukikuskok; a plebiátus kétharmada a húsnál kevesebb létszámú kisüzemekben dolgozott. A finánciók, nagybirtokosok elég vérszégén csoportja mellett az ellenforradalom in-

kább a városi és falusi középrétegekből toborozta híveit.

3.

A szociáldemokrata párt-szervezetek újjászervezése nehéz körülmények között ment végbe, bár a szegedi helyzete viszonylag könnyebb volt az erős munkásbázis, a hagyományokkal rendelkező szakszervezeti mozgalom miatt. A párt fő feladatát a polgárság és a munkásság haladó együttműködésében látta, de nem jelölte meg, hol vannak a progresszió határai és hol kezdődnek az elvi engedmények. 1920-ban tehát a felajánlkozás politikájával igyekeztek bizonyítani: nélkülük nincs politikai konszolidáció. Egyfelől tehát támadták a rendszert, ugyanakkor a munkásokat óva intették az osztályharcos megmozdulásoktól. A szociáldemokrata pártot a szakszervezetek segítették át a nehéz időszakon, sokszor helyettesítve a pártszervezeteket, Szegeden a szakszervezetek tevékenysége is viszonylag szabadabb volt, bár működésük korántsem zavartalan. A földmunkás szövetség mellett legerősebbnek az építőmunkások szakszervezete látszott, itt tevékenykedett Ladvánszki József is, aki ott volt a Kommunista Magyarországi Pártja szegedi csoportjának megalakulásánál, s a nagytágu szervező bizottság levelezői tisztét látta el. A kommunista mozgalom újjászervezésére csak 1921-től kerülhetett sor, amikor hazatért Szegedre Telegdi Pál, hogy a bécsi emigráció megbízásából kommunista ifjúságunk szervezetét hozzon létre. S bár Telegdit letartóztatták, 1921. novemberében megalakult a KMP szegedi csoportja. A szegedi kommunisták többféle kapcsolatot tartottak fenn, mely növelte a konspirációs hibák lehetőségét; a csoport működését már 1922 januárjától figyelte a rendőrség, s február végén az őt szegedi szervezőt őrizetbe vette. Bárany Ferenc tanulmánya az agrárproletárok és szegényparasztszok helyzetét és mozgalmait elemzi még, s a Nagyvárdi-féle földreform ellentmondásainak vizsgálatával zárul.

N. I.

akit bálványozott s gyakran lakott vele együtt hétszámra is Szatymazon, kikosarazta a gazdag Zsótér Lacit, mert beleszeretett a híres cigányprimásba, Dankó Pistába, s egy szép napon megszökött vele. Ez teljesen feldúlta az apát, s csak hosszú idő múltán adta beleegyezését a házassághoz, hogy legalább törvénytelen unokái ne legyenek. De megszokította velük az érintkezést, senkit sem túrt meg maga mellett, s ha nagyon beivott, ami most már elég sűrűn előfordult, akkor keserűen fakadt ki:

— A ménkü üssön a rác mög a cigány atyafiságba!

Egy fiatal, de feltűnően vállas, izmos, mokra legény ült mellette, Kajári Sándor, aki Tápé-ról került a városba, s miután elvégezte az Oskola utcai rajziskolát, ahol mintázní is lehetett, hihetetlen vágyat érzett, hogy szobrász legyen belőle. Joó magához vette az egyszerű, paraszti, de nagy tervekű duzzadó ifjút, szálalást adott neki a műtermében a Felsővároson, hiszen ő egyre több időt töltött már Szatymazon, s bizony az is megesett, hogy a városi tanácshoz kellett folyamodnia egy kis segélyért, mert annyira megcsappant a jövedelme. Ezt a Kajarit roppant vágyak hevítették, s alig egy évvel ezelőtt vonaton, szekéren, de főleg gyalog nekivágott Olaszországnak (a jó Zsótér neki is adott egy kis útravalót), hogy megcsodálja végre Donatellót, Michelangelót és Berninót, de a görög-római szobrokat is, s belőlük merítsen életre szóló ihletet. Ez meg is történt, mert úgy esett neki Joó műtermében gigászi tervei megvalósításának, mint egy megszállo, és sorra kerültek ki a keze alól az apró kis vázlatok, melyek a monumentalitás igényével mind arra vártak, hogy bronzban vagy márványban valósuljanak meg.

(Folytatjuk.)